
Amsterdam en zijn krakers, een onderzoeksnotitie

A. K. den Boon en Bob de Ruiter

1. Krakers en opinievorming

Sinds het begin van de jaren tachtig doen zich in Nederland regelmatig gewelddadige, sociaal-politieke conflicten voor tussen groepen burgers en de overheid. Vooral de krakersrellen vormen een in Amsterdam telkens terugkerend verschijnsel. In maart 1980 speelde de Vondelstraat-affaire, waarbij enkele straten in de omgeving werden afgesloten en gebarricadeerd. Het was de eerste keer dat krakers besloten hadden zich met geweld tegen een ontruiming te verzetten. Een maand later, 30 april 1980, kon de in de hoofdstad verzamelde nationale en internationale pers verslag doen van bijzonder omvangrijke rellen. Hierop volgde een lange reeks van ongeregelheden, steeds naar aanleiding van de ontruiming van een kraakpand. Ruime aandacht kregen ook de gebeurtenissen rond de ontruiming van een woningencomplex aan de Wibautstraat (de 'Blaaskop'-affaire). Deze vonden plaats in het najaar van 1981. Het standbeeld van Wibaut werd van zijn sokkel getrokken en vernield. In het najaar van 1982 dreigde de kraakbeweging met grootscheepse rellen als het kraakpand de 'Lucky Luyk' haar zou worden ontnomen. Na mislukte onderhandelingen werd het pand op 11 oktober 1982 ontruimd. Daarna braken inderdaad de ernstigste rellen uit sinds de Kroningsdag. Die avond was er zelfs een geheel uitbrandende tram op de televisie te zien.

Tot nu toe is er weinig onderzoek verricht naar de opinievorming ten aanzien van het kraken van leegstaande panden en het optreden van de kraakbeweging. Weliswaar heeft het NIPO enige malen gerapporteerd over de mening van de totale Nederlandse bevolking over het kraken, maar daarin is de mening van Amsterdammers (die het meest met de rellen zijn geconfronteerd) niet expliciet vermeld¹ en zijn er ook geen vragen gesteld aan krakers zelf.

Om inzicht te krijgen in de verhouding tussen Amsterdammers enerzijds en krakers en kraakbeweging anderzijds werd door het Baschwitz Instituut van de Universiteit van Amsterdam onder Amsterdammers tweemaal een opinieonderzoek verricht rond de onderwerpen kraken en kraakbeweging. De resultaten worden in onderstaande besproken. In het kader van het eerste onderzoek, dat plaatsvond in april 1982, werden ook vragen gesteld aan een zoveel mogelijk

representatieve steekproef krakers. Dit om een vergelijking mogelijk te maken tussen de antwoorden van Amsterdammers en krakers op dezelfde vragen. Het tweede onderzoek vond plaats na de rellen rond de 'Lucky Luyk' (oktober 1982). Daarmee kon worden vastgesteld hoe de publieke opinie over het kraken en de kraakbeweging zich had ontwikkeld. Ook kon dieper worden ingegaan op de vraag naar de beoordeling van het beleid in dezen van de gemeentelijke autoriteiten.

2. De dataverzameling

In april 1982 werden 109 Amsterdammers ondervraagd van 15 jaar en ouder. Driekwart is telefonisch ondervraagd, de overigen in of aan huis. De non-response was hoog: 56%. Was dit veroorzaakt door het onderwerp van onderzoek? Waren de wegeraars niet juist de mensen die negatief over het kraken denken? Om dit te controleren werd de steekproef gewogen naar vier bekende achtergrondgegevens, leeftijd, buurt, geslacht en politieke voorkeur. Twee hiervan, leeftijd en politieke voorkeur, hangen sterk samen met de houding ten opzichte van het kraken. De weging leverde nauwelijks een verandering op van de resultaten (maximaal 2%). De conclusie die we hieruit kunnen trekken is dat de resultaten voorzichtig moeten worden geïnterpreteerd, maar dat het onwaarschijnlijk is dat de hoge non-response de resultaten ernstig heeft beïnvloed.

In dezelfde periode werden 73 krakers ondervraagd. Voor een deel kregen die dezelfde vragen als hun stadgenoten. De non-response bedroeg slechts 12%. De interviewers constateerden dat de meesten blij waren dat er eindelijk ook eens naar hun mening werd gevraagd. De kwaliteit van de steekproef lijkt, gegeven de omstandigheden, redelijk. Er is namelijk geen lijst met krakers, zodat met een sneeuwbalmethode een bestand van kraakpanden moest worden aangelegd ($n = 199$). Dit bestand werd vervolgens omgezet in een bestand van 992 wooneenheden, want in sommige kraakpanden wonen tientallen krakers. Uit dit laatste bestand is een systematische steekproef getrokken. De indruk bestaat dat krakers uit grotere en bekende panden enigszins zijn oververtegenwoordigd. Ongeveer 60% van de krakers is man, bijna de helft is 21 tot 25 jaar oud. Slechts twee krakers zijn jonger dan 21 jaar, één kraker is ouder dan 38.

Voor het tweede onderzoek zijn in de periode van 13-20 oktober 179 Amsterdammers van 15 jaar en ouder ondervraagd. Alle gesprekken werden per telefoon gevoerd. De non-response bedroeg 43%. Na weging op relevante achtergrondgegevens kon geen noemenswaardige verandering worden geconstateerd in de belangrijkste afhankelijke variabele, de houding ten aanzien van het kraken. Omdat de omvang van de steekproeven nogal gering is, is het nodig rekening te houden met de betrekkelijk ruime marges waarbinnen de resultaten moeten worden gezien. Het 95% betrouwbaarheidsinterval van het eerste onderzoek

bedraagt 10%, voor de krakerssteekproef 12% en voor de resultaten van oktober 7%.

3. Bevindingen

Eén van de centrale aandachtspunten in het onderzoek was de vraag hoe Amsterdammers staan tegenover het kraken van leegstaande panden. Uit de gegevens van april 1982 blijkt dat een ruime meerderheid (72%) daar positief tegenover staat, 23% staat er negatief tegenover en 5% weet het niet. Deze houding is tamelijk globaal gemeten, het hangt er natuurlijk van af onder welke omstandigheden er wordt gekraakt. Hoe lang stond het pand al leeg en wat voor soort pand is het? In tabel 1 staan de resultaten vermeld.

Tabel 1: Wanneer mag volgens Amsterdammers een pand worden gekraakt? (April 1982, antwoorden in %, n = 109).

soort pand:	direct	na 1/2 tot 3 jr.	nooit	weet niet, geen antw.	totaal
- slooppand	49	34	10	7	100
- distributie- woning	28	32	37	4	100
- luxe appartement	25	36	23	6	100
- kantoorpand	28	45	22	5	100

Uit de antwoorden in tabel 1 blijkt duidelijk hoe geaccepteerd het kraken is. Een distributiewoning (een woning die onder het toewijzingsbeleid van de gemeente valt) roept wat kraken betreft de grootste weerstand op. Toch vindt een meerderheid dat ook dergelijke woningen na enige tijd mogen worden gekraakt. Het zal geen verbazing wekken dat krakers vinden dat de verschillende panden al eerder mogen worden gekraakt, al hebben zij ook de meeste moeite met distributiewoningen (25% direct, 66% na een zekere periode, 9% nooit). Hun opvattingen lijken echter niet veel af te wijken van die van Amsterdammers.

Er zijn echter wel belangrijke verschillen over de vraag wanneer een pand moet worden verlaten. Amsterdammers willen, afhankelijk van de situatie, veel vaker dan krakers dat er wordt ontruimd. In tabel 2 staan enige omstandigheden genoemd.

Amsterdammers vragen niet alleen van eigenaren en gemeente flexibiliteit tegenover krakers. Zij vragen ook flexibiliteit van krakers, die gekraakte panden sneller zouden moeten verlaten. Om de resultaten van oktober vergelijkbaar te maken met die van april zijn beide steekproeven gewogen op politieke voorkeur

Tabel 2: Wanneer moet volgens Amsterdammers en krakers een pand worden verlaten? (April 1982, antwoorden in %)

Het pand moet worden verlaten wanneer:	Amsterdammers (n = 109)			Krakers (n = 73)		
	ja	nee	w.n.	ja	nee	w.n.
- er vervangende woonruimte wordt aangeboden	80	10	10	26	54	20
- er stadsvernieuwingsplannen worden uitgevoerd	75	17	8	39	38	23
- de rechter ontruiming eist	63	28	9	7	78	15

en leeftijd, twee variabelen die sterk samenhangen met het standpunt ten aanzien van het kraken van panden. Waren mensen met een positieve houding tegenover het kraken in april nog ruim in de meerderheid (72%), in oktober nam dit af tot een kleine meerderheid (62%) (significantie $p = 0,08$ met de Mann-Whitney U-test).

Het gaat niet alleen om de daad van het kraken, maar ook om de personen die het doen, de krakers. En als die als groep optreden, om de kraakbeweging. We zullen met het laatste beginnen. In april is gevraagd of de sympathie voor de kraakbeweging het laatste jaar is gewijzigd. Bij 17% is die toegenomen, bij 42% afgenomen (37% gelijk gebleven, 4% weet het niet). In oktober, na de rellen, zegt nog maar 5% dat hun sympathie is toegenomen, bij 47% is die afgenomen (41% gelijk gebleven, 7% weet het niet). Het verschijnsel van de kraakbeweging ontmoet duidelijk minder sympathie bij de Amsterdammers dan het kraken van leegstaande panden op zich. In de zaak van de 'Lucky Luyk' is men het ook niet erg eens met de kraakbeweging, 60% vindt het terecht dat dat pand werd ontruimd (20% vindt het niet terecht, 20% weet het niet). Ook vindt 54% dat de gemeente genoeg heeft geprobeerd een vreedzame oplossing te bereiken, 26% vindt van niet en 20% weet het niet. Bij conflicten om panden als de 'Lucky Luyk' worden zoveel mogelijk krakers gemobiliseerd die vervolgens als kraakbeweging tegenover de gemeente staan. Het geweld dat hierna nogal eens optreedt wordt, zo lijkt het, met een kraakbeweging geassocieerd.

Individuele krakers hebben geen last van die geweldsassociatie. Wanneer er namelijk in oktober gevraagd wordt wie er voornamelijk hebben meegedaan aan de rellen, krakers, andere mensen of beide ongeveer evenveel, zegt slechts 7% dat het voornamelijk krakers waren, 73% zegt dat het voornamelijk andere mensen waren, 13% zegt beide evenveel, 7% weet het niet. Het lijkt erop dat krakers volgens de meeste mensen helemaal geen relschoppers zijn. Bovendien zegt maar 15% van de ondervraagden dat de meeste krakers het eens zijn met de rellen, 62% zegt dat de meeste krakers het er niet mee eens zijn en 23% weet het niet. De duidelijkheid van de cijfers laat in dezen niets te wensen over; krakers hebben

ondanks de hevige onlusten hun vreedzame imago behouden. Ook het kraken van leegstaande panden is iets waar de mensen niet veel moeite mee lijken te hebben. Maar met het bezet houden van panden zoals in het geval van de 'Lucky Luyk' is een groot gedeelte van de Amsterdammers het niet eens.

4. Slotopmerkingen

We hebben gezien dat er tamelijk negatief over de kraakbeweging wordt gedacht. Waardoor wordt dat nu veroorzaakt? Is het gewelddadige karakter van de acties van de kraakbeweging daar debet aan? Toen in april 1982 werd gevraagd waarom de sympathie voor de kraakbeweging was afgenomen, antwoordde een groot deel van de betreffende Amsterdammers dat dit door het geweld kwam². Inderdaad lijken rellen een vast onderdeel te zijn geworden van de conflicten tussen gemeente en kraakbeweging. De eerste rellen konden op dat moment nog als min of meer incidentele gebeurtenissen worden beschouwd. En voor zover de kraakbeweging daarvan de schuld kreeg ging het er toen vooral om of kraken, gegeven de woningnood en de (speculatieve) leegstand, geoorloofd was. Wellicht kon men in het begin nog begrip opbrengen voor ongeregelde heden, maar toen de rellen steeds terugkeerden heeft dat mogelijk tot irritaties geleid.

De rellen hebben bovendien een ander karakter gekregen. Bij de rellen zijn de doelbewuste en functionele aspecten meer op de voorgrond getreden. Dit geldt vooral voor het geweld na de ontruiming van de 'Lucky Luyk'. Duidelijk zichtbaar is dat in de door de kraakbeweging uitgegeven krant 'A'dam Ontluikt'. Daarin wordt na de slag om de 'Lucky Luyk' nog eens uiteengezet waarom het pand niet vrijwillig werd ontruimd, maar ook hoe de krakers tegenover de rellen stonden. De opvatting werd verkondigd dat 'dure' rellen de gemeente er wel van zouden weerhouden een volgend pand te ontruimen. Men 'relde niet voor sympathie'. Koen Koch merkte op in een bespreking van 'A'dam Ontluikt' (*Vrij Nederland*, 4-12-1982), dat in de kraakbeweging blijkbaar de afschrikkingsleer gehuldigd wordt. Hoewel de gemeente als gevolg van dreiging van ernstige rellen voor een lastig dilemma kan worden geplaatst, lijkt het ook een geschikte manier om (nog) aanwezige sympathie te verspelen.

Maar niet alleen de functie van de rellen is veranderd. Ook de standpunten van gemeente en kraakbeweging zijn gewijzigd. Was het vroeger de gemeente die zich onbuigzaam toonde, nu is het de kraakbeweging die men van inflexibiliteit kan betichten. Zo stemde de gemeente bij de 'Lucky Luyk' erin toe het pand te kopen teneinde er sociale woningbouw in te kunnen realiseren. Daarvoor moesten de zittende krakers echter wel wijken. De krakers stelden dat zij net zo goed woningzoekenden waren als anderen, en dat zij in het pand wilden blijven wonen. Zoals het onderzoek laat zien waren de Amsterdammers het in dezen meer eens met de gemeente dan met de kraakbeweging.

Ook krakers zelf lijken zich in zekere mate van de toen radicale kraakbeweging te hebben afgekeerd. Uit het onderzoek in april bleek al dat er een groot verloop was in de kraakbeweging, 35% van de krakers zei dat hun betrokkenheid was toegenomen, maar ook 35% zei dat die was afgenomen. En omstreeks november zou er, volgens berichten in de krakersmedia en notulen van krakersvergaderingen, zelfs sprake zijn van leegloop. Het bleek moeilijk om mensen bijeen te krijgen, hoewel velen tijdens de rellen toch acte de présence hadden gegeven.

Waardoor is die betrokkenheid van de krakers verminderd? Een mogelijke oorzaak is de verminderde woningnood onder jongeren. Vóór 1980 was het voor jongeren heel moeilijk woonruimte te vinden in Amsterdam; studentenflats (toen nog alleen voor studenten) hadden wachtlijsten van soms een jaar. Nu kan elke jongere direct op een studentenflat terecht. Volgens Van der Raad³ woonden er in 1981 in Amsterdam al 9000 jongeren in kraakpanden. Veel krakers zijn door de gemeente inmiddels gelegaliseerd, dat wil zeggen ze hebben een woonvergunning gekregen en hoeven dus niet meer actief te strijden voor een dak boven hun hoofd. Hun actiebereidheid zal daardoor ongetwijfeld zijn afgenomen. Daarbij komt dat steeds meer aan de effectiviteit van een gewelddadige confrontatie getwijfeld kon worden. Het werd duidelijk dat de gemeente zich niet liet afschrikken door de kraakbeweging. Ondanks een dreigende 'oorlog' werd de 'Lucky Luyk' ontruimd en een dag later nog twee panden.

Wat kunnen we nu op grond van de resultaten verwachten bij nieuwe conflicten tussen krakers en overheid? De verhouding tussen Amsterdammers en individuele krakers uit de buurt zal er waarschijnlijk niet of nauwelijks door worden beïnvloed. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen krakers en relschoppers. Rellen worden niet toegeschreven aan de 'nette krakers in de straat'. Maar houding ten opzichte van de kraakbeweging wordt wellicht negatiever. Dit kan uiteraard politieke consequenties hebben, bijvoorbeeld afnemende politieke steun voor de eisen van de kraakbeweging bij andere groeperingen en politieke partijen.

Noten

1. Met dank aan het Polls Archief voor het achterhalen van opiniegegevens over het kraken. Met dank aan het Steinmetz Archief voor het uitsplitsen van de NIPO-gegevens van 4-3-1980 en 8-7-1980 naar Amsterdammers en anderen. Het bleek dat Amsterdammers tijdens het conflict rond de 'Groote Keyser' veel positiever tegenover het kraken stonden dan andere Nederlanders (respectievelijk 66% en 66% van de Amsterdammers vindt dat kraken mag, tegenover 46% en 43% van de overige Nederlanders).

2. A. K. den Boon en P. Meyer, *Krakers en Amsterdam. Mening van Krakers en andere Amsterdammers*, Baschwitz Instituut, Universiteit van Amsterdam, augustus 1982.

3. J. W. van der Raad, *Kraken in Amsterdam*, juli 1981, pp. 44.